

Katsauksia

Norjan historiantutkimus noin vuodesta 1900 lähtien¹

Vuosisadan vaihde ei suinkaan ole mikään suuri taitekohta Norjan historiassa ja elämässä, vaan sellainen on vuosi 1905. Juuri sinä vuonnahan unioni Ruotsin kanssa lopullisesti hajosi ja se toi mukanaan ratkaisun muihin kansallisiin probleemeihin, jotka olivat vallanneet niin suuren sijan norjalaisten poliittisissa ajatuksissa koko 1800-luvun ajan. Demokratian suuret tavoitteet olivatkin pääpiirteissään toteutetut parlamentarismien läpimurron ja monien sosiaalisten ja poliittisten uudistusten myötä, alkaen valamieslaitoksen perustamisesta tuomioistuimiin rikosasioita käsittelemään ja päättyen miesten yleiseen äänioikeuteen (1898).

Noin vuonna 1905 alkoi myös Norjan teollisuuden suuri ekspansioaalto, jota jatkui koko ensimmäistä maailmansotaa edeltäneen ajan. Se puolestaan toi taloudelliset ja sosiaaliset probleemit etualalle entistä suuremmassa määrin.

Hyvin perustein voidaan näiden vuosien Norjassa sanoa tapahtuneen yleisen poliittisen ilmastonvaihdoksen. Tämä muutos heijastuu myös historiantutkimukseen, jossa havaitaan vastaava mielenkiinnon suunnan kääntyminen pois 1800-luvun klassillisesta kansallis-poliittisesta probleeminasettelusta taloudellisten ja sosiaalisten näkökohtien mukaisen probleeminasettelun suuntaan.² Tämä historiantutkimuksen murros tulee erittäin

¹ Seuraava esitys rajoittuu vain norjalaisiin historioitsijoihin ja Norjan historian probleemeihin. Norjan historiantutkijain panos yleiseurooppalaisten probleemien selvittämiseksi on seuraavassa jätetty huomioonottamatta. Esityksessä kiinnitetään ensisijaisesti huomio poliittiseen ja sosiaalishistoriaan, jolloin pääpaino on historiantutkijoiden teosten päänäkökohdissa.

² Yleisesityksiä Norjan historiantutkimuksesta: ALEX. BUGGE, Historievitenskapen ved universitetet i Oslo teoksessa »Det kongelige Fredriks Universitet 1811—1911» II s. 211 seur. sekä Norsk historisk videnskap i femtiår 1869—1919. Oslo 1920.

KOHT, STEEN, WORM-MÜLLER, Trin i norsk historieforskning. Radioesitelmiä. Oslo 1935.

KOHT, På leit etter liner i historia. Oslo 1935.

selvästi esiin, koska se sattuu yhteen johtavien historioitsijoiden piirissä tapahtuneen täydellisen sukupolven vaihdoksen kanssa. Uudet nimet, kuten ALEXANDER BUGGE, HALVDAN KOHT, OSCAR JOHNSEN ja EDWARD BULL astuvat esiin vuoden 1905 vaiheilla. Nämä historioitsijat edustavat kaikki enemmän tai vähemmän selväpiirteisesti orientoitumista kohti sosiaalista ja taloudellista probleeminasettelua, osaksi läheisesti liittyen marxilaiseen historiankäsitykseen kuten on laita Bullin ja Kohtin kohdalla¹. Tämän pääsuunnan rinnalla voidaan havaita myös mielenkiintoista metodis-kriittillistä uudelleen orientoitumista. Tämä suuntaus sisältää toisaalta P. A. MUNCHIN ja GUSTAV STORMIN luomien vanhojen traditioiden edelleen kehittämistä, toisaalta se liittyy läheisesti uudenlaisiin kysymyksenasetteluihin ja varsinkin keskeisiin marxilaisiin ajatuskaavoihin.

Nämä uudet lähdekriittilliset näkökohdat murtautuvat todenteolla esiin v. 1913 Kohtin esitelmässä *Sagaenes opfatning av vår gamle historie*.² Kohtin probleeminasettelu koskee ennen kaikkea kuningastarujen historiallis-poliittista perusnäkemystä. Ensinnä Koht pyrkii osoittamaan, että sagoilla on tuollainen perusnäkemys, ja toiseksi, että se on ratkaisevalla tavalla saanut värinsä sagankirjoittajan oman ajan sosiaalisista ja poliittisista oloista. Varsinkin 1100- ja 1200-lukujen kuninkaanvallan ja aristokratian väliset taistelut ovat muokanneet sagojen käsitystä myös Norjan vanhemmasta historiasta. Sagankertajat ovat toisin sanoen projisoineet ajassa taaksepäin ne olosuhteet, jotka he tunsivat omalta ajaltaan, ja tulkinneet Norjan historiaa täysin Harald Kaunotukan ajan kuningasvallan ja suurmiesten välisen vastakohtaisuuden valossa. Tähän historiantulkintaan perustuu 1800-luvun käsitys Norjan keskiajan historiasta, sellaisena kuin tapamme sen tyypillisimmillään Munchin ja Sarsin teoksissa.

Kohtin kriittinen johtopäätös on siis, ettei sagojen historiannäkemykselle voida antaa mitään lähdearvoa yli sen, minkä ne antavat lisää sagankertojien ja heidän oman aikansa ymmärtämiseksi. Mitä historiallisen menneisyyden tulkintaan tulee, on meillä lupa 1900-luvulla pysyä yhtä vapaina Snorre Sturlasonin teorioihin kuin Munchiin ja Sarsiinkin nähden. Koht koettaa sitten osoittaa, että osa sagojen detaljitiedoista yhtä helposti tai helpomminkin voidaan soveltaa aivan toiseen kokonaisnäkemykseen. Erikoisesti tämä koskee sitä teosta, jonka mukaan vallitsevana piirteenä yhtenäisvaltion syntymisestä lähtien olisi ollut kuninkaan ja suurmiesten

J. SCHREINER, Gammelt og nytt syn på norsk middelalderhistorie. Dansk Hist. Tidsskrift. X: V, s. 412 seur.

¹ Vrt. O. DAHL, Historisk materialisme. Historieopfatning hos Bull og Koht. Oslo 1952.

² Historisk Tidsskrift (Oslo) [lyh. H. T.] V: II s. 379 seur. Myös KOHTIN teos *Inhugg og utsyn i norsk historie*. s. 76 seur. Oslo 1921.

välinen ristiriita. Päinvastoin Koht tähdentää yhteistyötä sekä kuningasvallan ja suurmiesten välistä liittoa poliittisen kehityksen olennaisena piirteenä aina kuningas Sverreen saakka. »Emme näe kuningasvaltaa suinkaan taistelussa suurmiesluokkaa vastaan, vaan pääasiassa liitossa tuon luokan kanssa.»¹

Yksityiskohtaisemmin Koht selittää käsitystään artikkelissaan *Kampen om makten i Norge i Sagatiden ja Norsk historieskrivning under kong Sverre, serskilt Sverresaga*.²

Kohtin esittämät näkökohdat herättivät aikanaan suurta huomiota, niitä pidettiin saga-ajantutkimuksen kaikkien arvojen uudelleen arviointina, olivatpa sitten kysymyksessä uudet kriittiset näkökohdat tai uudet käsitykset itse asiasta. Tosin Munchin ja Stormin teoksien ilmestymisestä lähtien oli totuttu kritisemaan melko ankarastikin sagankertojien tarjoamia detaljitietoja eikä kukaan hiukankin historialliseen ajatteluun perehtynyt voinut uskoa sagojen sellaisenaan olevan virheetöntä historiallista tietoa. Kohtin tapauksessa oli kysymys jostain aivan muusta. Ei pyritty osoittamaan virheitä ja väärinymmärrettyjä yksityiskohtia, vaan todistamaan, että sagankirjoittajat jokseenkin johdonmukaisesti olivat esityksissään vääristäneet historiallisen kehityksen suuria linjoja.

Tosin Koht korosti, ettei yleistäen voida puhua mistään sagakirjailijoiden tietoisesta historianväärennyksestä. Mutta tahattomasti johdonmukaisen vääristämisen edellyttäminen loi tietyt »relatiiviset» perusedellytykset, jotka sellaisinaan ehkä vaikuttivat yhtä provosoivasti kuin niiden varsinainen soveltaminen sagoihin.

Ennen kaikkea OSCAR ALBERT JOHNSEN ja FREDRIK PAASCHE tekivät tärkeitä vastaväitteitä Kohtin esittämiä näkökohtia vastaan.³ Varsinkin Paasche on esittänyt sellaisia seikkoja, jotka ovat rajoittaneet Kohtin teorioiden kantavuutta yksityiskohdissa. Mutta suurin piirtein ovat Kohtin edellä esitetyt kriittiset näkökohdat jokseenkin pian saavuttaneet historian-tutkijain kannatuksen.

Mielenkiintoisinta historian yleisen metodin kannalta Kohtin esittämissä näkökohdissa on probleeminasettelun siirtäminen lähteiden luotettavuuskysymyksestä kysymykseen lähteiden tarkoituksesta. Tämä merkitsee ennen kaikkea sen periaatteen yleistämistä, että tutkimuksen tulee asettaa »jäämistö»-aines »kertovan» materiaalin edelle. Näin päädytään siihen, että myös tyypillisiä kertovia lähteitä (kuten sagat)

¹ Inhugg og utsyn s. 85.

² H. T. V: IV, s. 283 seur ja Edda II (1914) s. 67 seur. sekä Inhugg og utsyn, s. 92 seur. ja 156 seur.

³ JOHNSEN, Snorre Sturlasons opfatning af vor aeldre historie. H. T. V: III, s. 213 seur. PAASCHE, Tendens og syn i kongesagaen. Edda XVII (1922) s. 1 seur.

tulkitaan ja käytetään »jäämistönä». Käytännössä tämä merkitsee sitä, että Snorre Sturlasonin tuotantoa käytetään 1200-luvun eikä 900-luvun historian lähteenä.

Probleeminasettelun muutos liittyy kuitenkin myös tiettyihin yhteiskunta- ja historianfilosofiin ajatussuuntiin, erikoisesti tendenssiin nähdä ihmisten käsitykset, mielipiteet ja teoriat määrätyn yhteiskunnallisen tilanteen tuotteina, jonka tendenssi on saanut kärjistyneimmän muotonsa marxilaisessa historianfilosofiassa.

Yleisemminkin ottaen ajan historian tutkimusta hallitsevasta yhteiskuntahistoriallisesta perusnäkemyksestä johtuu, että kertovat lähteet myös muilla kuin edellä kosketelluilla aloilla joutuvat asiakirja-aineksen varjoon. Norjan saga-aikaan nähden tämä merkitsee käytännössä sitä, että tutkimus pyrkii ennen kaikkea asettamaan sellaiset lähteet kuin esim. *l a i t* sagojen edelle, siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät sagat kerro paljoakaan sosiaalisista rakennesuhteista, joista nyt ollaan kiinnostuneita. Tämä uusi suuntaus ilmenee selvänä ehkä vasta Edv. Bullin tuotannossa.

Ajan historian tutkimukselle tunnusomainen, yleinen suuntaus yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin probleemeihin on useilla tutkijoilla läheisesti nivoutunut marxilaiseen historiankäsitykseen. Tämä koskee ensisijaisesti Halvdan Kohtia ja Edv. Bullia.

Marxilaisten kaavojen mukaiseen historiankäsitykseen sisältyy sekä perustaa luovien sosiaalisten ryhmäkäsitteiden melko tarkka määrittely että tarkat teoriat yhteiskuntaelämän keskeisistä suhteista. Yleiskäsitteestä »taloudellinen luokka» tulee koko yhteiskuntakuvauksen peruskäsite, »luokkataistelu» muodostuu historian johtomotiiviksi. Valtio laitoksineen ja lakeineen on ase »yläluokan» etujen ajamisessa, politiikka yhteiskunnan taloudellisen rakenteen »heijastuma».

Norjan keskiajan historiaan sovellettuna tämä merkitsee kaikkien vanhojen perusmääreiden kumoamista. Marxilaisissa teorioissa on yhtä vähän sijaa Keyserin talonpoikien ja päälliköiden väliselle patriarkalliselle luottamus-suhteelle kuin Munchin ja Sarsin »aristokratian» ja kuninkaanvallan väliselle perustavalaatuiselle vastakohtaissuhteellekaan. Talonpoikaistaloon ja mahtimiesten välinen perussuhde voidaan määritellä »yläluokan» ja »alaluokan» väliseksi vastakohtaissuhteeksi, kun taas »yläluokan» ja kuninkaanvallan välinen suhde koskee pääasiallisesti ulkonaisten muotoja. Yhteiskunnallisia käsitteitä ei enää määritellä oikeus-muodollisten tai poliittisten näkökohtien mukaan, vaan lähtökohtana on näiden käsitteiden taloudellinen perusta. Tyypillisinä nämä uudet näkökulmat ilmenevät Kohtin tarkastellessa Norjan kokonaisvaltion syntyä: »Maaseudun suur-

maanomistajat tekivät liittoja ja ottivat vallan käsiinsä . . . He pystyttivät valtakunnallisen kuninkaanvallan oman luokkavaltansa välikappaleeksi».¹

Näinollen Norjan keskiajan poliittisen historian päälinjaksi ei suinkaan tule vastakohtaisuus läänitysaristokratian ja kuninkaanvallan välillä, vaan maallisen ja hengellisen »yläluokan» ja kuninkaanvallan välinen liitto ja yhteistyö. Koht ei kuitenkaan noudata johdonmukaisesti tätä päälinjaa, vaan hän tekee eräissä kohdin merkittäviä rajoituksia marxilaisiin kaavoihin, kun hän eräissä kehityksen vaiheissa suo tilaa myös aristokratian ja kuninkaanvallan väliselle avoimelle taistelulle. Vaikka nämä kaksi voimatekijää kasvavat ja vahvistuvat liitto- ja yhteistyösuhteessa, murtautuvat vastakohdat esiin heti, kun molemmat ovat kyllin vahvoja seisoakseen omilla jaloillaan ja samalla saavat puolustettavikseen omia itsenäisiä etuja. Keskiajalla tämä prosessi kertautuu Norjan historiassa kahdesti. Ensimmäisen vaiheen muodostaa kehityslinja kokonaisvaltion synnystä kuningas Sverreen, toinen vastaava linja on vedetty Sverre-suvun uuden kuningaskunnan perustamisesta Haakon viidenteen, jolloin ristiriidat jälleen avoimesti alkoivat.²

EDV. BULL näkee kuninkaanvallan pääasiassa päällikköluokan välikappaleena, sen suurmiesluokan, joka politiikassaan edustaa suurmaanomistajien etuja ja »joka saattoi käyttää valtion voimavaroja pakottaakseen maanvuokraajat kuuliaisuuteen, veronmaksuun ja työvelvollisuuksiin.»³ Mutta toisaalta hän on taipuvainen antamaan valtiovallalle laajemman yhteiskunnallisen pohjan, kun hän kuninkaan ja päällikköluokan rinnalla tähdentää myös kolmannen poliittisen tekijän, nimittäin »varsinaisen talonpoikaisyhteiskunnan olemassaoloa ja sen yhteenliittymistarvetta».⁴ Meneepä hän niin pitkälle, että pitää mahdollisena »muitakin piirejä kuin päällikköluokkaa kuningasjohtoisen valtakunnankokoamisen suoranaisina tukijoina.»⁵ Bullin ajattelussa näyttää siis tässä esiintyvän jossakin määrin ristiriitaisia näkökantoja. Havaitsemme yksinkertaisten marxilaisten opinkappaleiden rinnalla muita ajatustapoja, jotka ennakoivat nuoremman historiantutkijapolven sosiaalisten suhteiden »funktionaalista» tarkastelua.

Bullin Norjan keskiajan historiaa koskevista erikoistutkimuksista mainittakoon hänen väitöskirjansa *Folk og kirke i middelalderen* (1912), jossa hän käsittelee probleemia, missä määrin kristinusko on pystynyt tunkeutumaan Norjan kansan tietoisuuteen jo keskiajalla. Hän väittää, että norjalaiset

¹ Festskr. till Chr. Bruun. Kristiania 1919. s. 51.

² Vrt. esim. »Det nye i nordisk historie omkring år 1300.» Scandia 1931 s. 171 seur. ja »På leit etter liner i historia» s. 84 seur.

³ Det norske folks liv og historie II s. 176.

⁴ H. T. V: VIII, s. 66.

⁵ Main. kirj. s. 70.

omaksuivat kristinuskon ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoina vain ulko-kohtaisesti. FREDRIK PAASCHE vastustaa tätä käsitystä väitöskirjassaan *Kristendom og kvad* (1915). Paasche oli oikeastaan kirjallisuushistorian tutkija, mutta tutkiessaan keskiajan kirjallisuutta hän joutui pohtimaan myös historiallisia kysymyksiä ja on näin antanut oman piristävän lisänsä väitte-lyyn Norjan keskiajan historian ongelmista.

Edv. Bull on myös suorittanut perustavanlaatuisia tutkimuksia Norjan keskiajan hallinnollisista oloista ja organisatoorisista suhteista. Tällä alalla hänen pääteoksensa on *Leding* (1920), vanhan sotilas- ja finanssihallinnon tärkeimpien puolien perusteellinen esitys.

ALEXANDER BUGGE oli myös etupäässä keskiajan tutkija. Hänen pääasiallisena tutkimusalueenaan olivat asutushistoria, viikinkiajan kulttuuri sekä merenkulku- ja kauppahistoria. Hänen pääteoksinaan voi pitää tutkimuksia *Studier öfver de norske byers selvstyre og handel för Huseatenas tid* (1899), *Vesterlandenes indflydelse paa nordboenes og saerlig nordmaendenes ydre kultur, levesaet og samfundsforhold i vikingetiden* (1905) ja esitystä Norjan merenkulun historiasta ennen 1600-lukua teoksessa »Den norske sjöfarts historie I».

ABSALON TARANGER oli varsinaisesti oikeushistoriantutkija, mutta hän on antanut painavia lisiä maan yleisenkin historian tuntemiseen. Ennen muuta on mainittava hänen osuutensa kokoomateoksessa »Norges historie fremstillet for det norske Folk», jossa hän käsittelee aikakautta 1319—1537. Se on ensimmäinen tätä aikaa koskeva täyteläinen ja johdonmukainen esitys joka on tehty tieteelliselle pojalle. Muista hänen teoksistaan mainittakoon *Om kongevalg i Norge i sagatiden*.¹

Norjan historiantutkimuksen klassillisena probleemina pidetään Norjan taantuvaa kehitystä myöhäiskeskiajalla. 19.-vuosisadalla eläneet tutkijat olivat tehneet useitakin selitysyriytyksiä, pitäen tärkeimpänä syynä milloin poliittisia (Keyser ja Sars), milloin taloudellisia olosuhteita (Aschenhoug, Yngvar Nielsen).

Kahden viimeisen sukupolven toimesta on tähän probleemiryhmään käyty käsiksi aivan uusista näkökohdista lähtien, jolloin on ollut taipumus yhä voimakkaammin korostaa taantumisilmiön taloudellisia aspektejia ja koettaa löytää sille selityksiä taloudellisista syistä.

HALVDAN KOHT panee pääpainon Pohjolan »aateliskandinavismiin» synnylle 1200- 1300-luvuilla. Tämä liike merkitsee toisaalta yhteispohjoismaisen yläluokan vahvistumista, mutta sen olennaisin merkitys on sen mukana tapahtuva aatelin muuttuminen epäkansalliseksi. Tämä merkitsi vaaraa varsinkin Norjan kansalliselle elämälle, koska Norjan aateli

¹ H. T. 30 s. 110 seur ja s. 273 seur.

luonnollisista syistä oli paljon heikommassa taloudellisessa ja poliittisessa asemassa kuin naapurimaiden aateli.

OSCAR ALBERT JOHNSEN tähdentää kirjassaan *Noregsveldets undergang* samaa kehitykseen vaikuttavaa seikkaa, jota Keyser piti ratkaisevana, nimittäin että norjalaisten talonpoikainen vapaus hävisi Sverre-suvun kuninkaan yksinvallan johdosta.

EDV. BULL on selityksenä viitannut puhtaasti ilmastollisiin muutoksiin, eräiden luonnontieteellisten havaintojen perusteella, joista voidaan päätellä Pohjois-Euroopan sään 1300-luvulla muuttuneen kosteammaksi ja koleammaksi. Sellaisen muutoksen täytyi melko varmasti tuntua Norjassa paljon pahempana kuin muissa Pohjoismaissa, koska suuri osa maasta oli vuoristoa ja ulottui kauas pohjoiseen ollen siten paljon arempi mm. hallan tuhoille. Kun maanviljelys näinollen taantui ilmaston vaikutuksesta, menettivät kruunu, aateli ja papisto suuren osan tuloistaan. Tästä oli seurauksena se, että niiden täytyi jäädä alakynteen Tanskan ja Ruotsin valtioiden ja yläluokan suuremman varallisuuden rinnalla.¹

Ratkaisevimmin taantumisongelmaväittelyn johdattamiseen uusille urille on vaikuttanut kuitenkin SIGV. HASUND. Hän on lähestynyt ongelmaa omalta erikoisnäkökulmaltaan, hän on tutkinut Mustansurman vaikutusta maanviljelyksen taloudelliseen tilaan. Sitä varten hän on käynyt huolellisesti läpi kaiken sen materiaalin, joka on käytettävissä näiden seikkojen valaisemiseksi 1300—1400-luvuilla, kauppakirjoja, maakirjoja ja muita asiakirjoja, jotka koskettelevat maanomistusoloja. Tämän aineksen perusteella hän on laskenut tavalliset maanhinnat ja maaveromaksut maayksikköä kohti ruton edellisenä ja jälkeisenä aikana. Tulos on hämmästyttävä. Hän toteaa maanhintojen alentuneen eri osissa maata keskimäärin 50—70 %, ja vielä suuremman maaverojen supistumisen: keskimääräinen lasku 70—80 % kautta maan.²

Hasundin tutkimustulokset ovat antaneet vahvan todistuksen siitä, miten valtavan katastrofin ruton on täytynyt olla. Ja pahinta oli, että tämä ei ollut ohimenevä ilmiö vuoden 1350 jälkeisinä vuosina, vaan että lamatilaa kesti vuosisatoja. Vasta 1500-luvulla tavataan vähäisiä paranemisen merkkejä.

Hasundin tulokset ovat merkinneet hämmästyttävän yksinkertaista teoriaa Norjan 1300-luvulta alkavan heikkoudentilan selittämiseksi: kaiken olennaisimpana syynä on kruunun ja yläluokan maaverotulojen romahdusmainen supistuminen ruton vuoksi. Useat nuoremman polven tutkijat ovat

¹ »Klima og historie». Historie og politik s. 9 ja Samtiden 1913. s. 200 seur.

² HASUND, Ikring Mannedauden (1918) teoksessa Or Noregs Bondesaga II s. 82 seur.

kehittelleet tätä teoriaa edelleen mutta on esitetty myös merkittäviä vasta-vaitteita, joita tullaan käsittelemään edempänä.

Oscar Albert Johansen on käsitellyt Tanskan vallan aikaa monissa suurissa erikoistutkimuksissa¹ ja aikakautta 1660—1814 laajassa kokoavassa esityksessään »Norges Historie»-teoksen viidennessä osassa.

Halvdan Koht tekee marxilaisten kaavojen mukaan talonpoikien »luokkataistelusta» Norjan historian päälinjan varsinkin unioniaikana. Selvimmin hänen esittämänsä näkökohdat ilmenevät kirjassa *Norsk bonde-reising* (1926). Kun aikaisemmin on pantu pääpaino talonpoikien ja virkamiesten väliseen ristiriitaan, Koht korostaa pääasiassa taloudellisten tekijäin aiheuttamaa vastakohtaissuhdetta *t a l o n p o i k i e n j a k a u p u n k i p o r v a r i e n* välillä erittäinkin 1700—1800-luvuilla.²

Pelkästään taloudellisten tapahtumien ja poliittisten olosuhteiden vuorovaikutuksen varaan yrittää Koht rakentaa esitelmänsä *Priser og politikk i norsk historie*. Siinä hän pyrkii osoittamaan, että oli olemassa rinnakkaisuus hintojen, varsinkin viljanhintojen kehityksen ja Norjan talonpoikien keskuudessa vallinneen yhteiskunnan levottomuuden välillä 1500-luvulta lähtien aina 1700-luvulla saakka. Koht kiteyttää teoriansa seuraavanlaiseksi: »Korkea hintataso on haitaksi alemmille yhteiskuntaluokille ja se kiihoittaa niitä taisteluun, alhainen hintataso johtaa ne hyvinvointiin ja valtaan, korkeat hinnat luovat taistelumieltä, alhaiset hinnat antavat voitonvarmuutta... Sama aaltoliike, joka ilmenee hinnoissa, ilmenee myös yhteiskunnan tilassa, luokkataistelussa».^{3a}

Poliittisista ongelmista on historiantutkijoiden väittelyissä ollut etualalla kysymys Kristian III:n v. 1536 antamaan hallitsijanvakuutukseen sisältyneen Norjaa koskevan määräyksen merkityksestä. Sen mukaanhan ei Norja enää ollut »oleva eikä sitä tullut nimittää miksikään eri kuningaskunnaksi, vaan se oli oleva Tanskan valtakunnan osa». Ennen kaikkea on keskusteltu valtio-oikeudellisella perustalla, tuliko tämä määräys voimaan vai ei. Halvdan Koht tarkastelee tätä ongelmaa tutkielmassaan *Artikelen om Noreg i den danske handfestnings frå 1536*^{3b} reaalipoliittisesta näkökulmasta: Mitä Tanskan aateli oli toivonut saavuttavansa tällä määräyksellä? Ja hän vastaa: Tanskan aateli halusi täyden ja riippumattoman määräys-

¹ »De norske Staender» (1906), »Hannibal Sehesteds Statholderskap» (1909).

Mainittakoon vielä saman tekijän »Norges bønder» 1919 ja 1936 ja »Norwegische Wirtschaftsgeschichte» Jena 1939.

² Vrt. »Bonde mot borgare...» H. T. V, I s. 29 seur (1910).

³ Samtiden 1913 s. 234 seur.

^{3a} Main. kirj. s. 247 ja 252.

^{3b} H. T. 30 s. 1 seur. vrt myös s. 206 ja seur.

vallan norjalaisiin lääneihin, siksi täytyi Norjan valtakunta raivata tieltä, koska se oli kauan harjoittanut politiikkaa, jonka tarkoituksena oli säilyttää oikeudet Norjan lääneihin kotimaisten miesten käsissä. Vastaus siihen reaalipoliittiseen kysymykseen, saavutettiinkö tämä tarkoitus, olisi tällöin myöntävä: Vuoden 1536 jälkeen olivat poissa kaikki ne norjalaiset itsenäiset instituutiot, jotka olisivat voineet rajoittaa Tanskan aatelin vapautta Norjassa. Tästä näkökulmasta lähtien merkitsee silloin varsin vähän, että Norja vielä muodollisesti katsoen säilytti oman »valtakunnan» nimen.

JOHAN SCHREINER on voimakkaimmin vastustanut tätä Kohtin käsitystä.¹ Hän tulkitsee määräyksen tähdätyksi ennenkaikkea kuninkaiden vaatimuksia vastaan, että heillä olisi perinnöllinen oikeus kruunuun. Pääpyrkimys oli huolehtia siitä, että Tanskan vallanperimysjärjestystä tulevaisuudessa noudatettaisiin myös Norjassa, kuten muissakin Tanskan valtakunnan osissa.

Kauan oli ollut vallitsevana käsitys, että yksinvaltiuden voimaansaattaminen v. 1660 Tanska—Norjassa merkitsi oleellista parannusta Norjan asemaan unionissa. Tätä näkemystä vastaan esiintyi ensiksi O. A. JOHNSON tutkimuksessaan *De norske staender*, myöhemmin myös Kohtin artikkelissaan *Noreg i den danske hælstaten*.² Varsinkin Kohtin korostaa yhtenäisvaltio-näkökantaa Tanskan hallituksen johtavana periaatteena, asettaen sen »kaksi-valtakunta»-teorian edelle. Tänä aikana ei voida puhua mistään valtio-oikeudellisesta tasavertaisuudesta Norjan ja Tanskan välillä, mutta ei myöskään mistään tietoisesta Norjan kansallisten etujen syrjäyttämisestä. Mutta norjalais-kansalliselta näkökannalta täytyi yhtenäisvaltio-periaatteen olla yhtä vaarallinen kuin »alusmaa»-periaate ennen vuotta 1660.

Halvdan Kohtin lähtökohtana ovat olleet vuosisadanvaihteen kansalliset ja demokraattiset aatteelliset arvot, ja hän on, huolimatta marxilaisista käsitteistään, säilyttänyt voimakkaita kosketuskohtia nuoruutensa aatteisiin. Juuri näin on hänen ajatusmaailmaansa syntynyt eräänlainen jännitys kansallisuusaatteen ja luokkataistelunäkökohtien välillä. Hänen historiallisen ja poliittisen ajattelunsa päämotiiviksi on siten muodostunut pyrkimys poistaa tämä jännitys ja samalla todistaa sekä itselleen että muille, että todellisuudessa ei näiden ajatustapojen välillä ole ristiriitaa, vaan päinvastoin sisäinen yhteenkuuluvuus. Hän päätyy käsitykseen, joka toisaalta perustuu luokkataisteluun kansallisen kehityksen oleellisena osana ja toisaalta käsittää kansallisuus-

¹ H. T. 30 s. 185 seur.

² Syn og Segn. 1918. s. 289 seur.

aatteen sosiaalisten vapautusliikkeiden tueksi. »Kansallinen ja sosiaalinen eivät ole kaksi erillistä aatesuuntaa, vaan saman mahtavan edistyksellisen liikehtimisen kaksi ilmenemismuotoa».¹

Koht käyttää tätä näkökulmaa varsinkin tarkastellessaan talonpoikien nousua 18. ja 19. vuosisadoilla, mutta se on vain yksi monista vastaavista liikkeistä Norjan historiassa. Sellaisia ovat edellisen lisäksi porvarishuokan voimistuminen 1500-1600-luvuilla ja työväenliike 19. ja 20. vuosisadoilla. Nämä sosiaaliset liikkeet merkitsevät sitä, että aina uudet kansankerrokset taistelevat itselleen oikeuden osallistua aktiivisesti valtiolliseen elämään: »Joka kerran uusien luokkien murtautuessa mukaan yhteiskunnalliseen työhön koko kansakunta kasvaa ja rikastuu.»²

Tämä käsitys on tunnusomaisena piirteenä Kohtin käsitellessä 19. vuosisadan historiaa. Johtavana periaatteena on läheisen yhteyden korostaminen kansallisen itsenäisyyden, sisäisen, poliittisen vapauden ja yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden välillä. Kansallisesta demokratias-
t a tulee näitä kaikkia tekijöitä yhdistävä yhteiskunta-ihanne, taistelu koskee suoranaisesti »kansan isäntäoikeutta» sekä sisään-että ulospäin.

Tältä näkökannalta lähtien Koht näkee kansan suvereniteetin Norjan politiikan varsinaisena perusteemana v. 1814. Juuri tämä ajatus saa norjalaiset nousemaan Kielin sopimusta sekä Kristian Fredrikin perintöoikeusvaatimusta vastaan ja synnyttää koko itsenäisyyspolitiikan. Juuri tämä ajatus voitti Kristian Fredrikin kuninkaanvaalissa toukokuun 17. päivänä, ja sama ajatus lopulta on vahvistanut Norjan valtio-oikeudellisen riippumattomuuden Ruotsin kanssa solmitussa unionissa.³

Kohtin seuraavan ajan historiaa käsittelevässä esityksessä keskittyy mielenkiinto ensisijaisesti talonpoikaiss politiikkaan. Esitys panee pääpainon milloin sosiaalisiin vastakohtiin (talonpoika porvaria vastaan), milloin politiikan kansallisiin ja demokraattisiin suuntaviivoihin (unionipolitiikka, parlamentarismi, äänioikeusuudistukset jne.).⁴ Päänäkökohtana on sen seikan korostaminen, että politiikka on sosiaalisten voimien ilmentymänä »taistelua vallasta yhteiskunnan vanhojen yläkerrosten ja esiinsuuntautuvan alaluokan välillä.»⁵ Yhtä paljon korostetaan talonpoikaisspolitiikan kasvamista »kansallisten ja kansanvaltaisten edistysaatteiden

¹ Syn og Segn 1923 s. 377.

² H. T. V: I s. 85.

³ Vrt. »Grundspørsmålet i 1814». H. T. V: III s. 13, »Norsk dagbok 1814» ym. kirjoitukset.

⁴ Johan Sverdrup II s. 9.

⁵ Kohtin tätä aikaa käsittelevä pääteos on elämäkertateos: Johan Sverdrup I—III (1916—1922).

yhtymistä kohden».¹ Samantapaisista näkökohdista lähtien on ARNE BERGSGÅRD käsitellyt 19. vuosisadan historiaa, mutta hän antaa kuitenkin sosiaalisille tekijöille pienemmän osuuden yleiskehityksessä. Hän ei myöskään korosta luokka-käsitettä. Sitä voimakkaammin hän arvostaa 19. vuosisadan kansallisia ja kansanvaltaisia aatteita. Hän hyväksyy Kohtin käsityksen v:n 1814 tapahtumista, mutta väittää vastoin Kohtia, ettei voida puhua mistään perustavaa laatua olevasta erimielisyydestä kansansuvereniteettiperiaatteeseen nähden itsenäisyyspuolueen ja unionipuolueen välillä Eidsvoldissa. Ei suinkaan suvereniteetti-kysymys, vaan suhtautumistapa unioniin erotti Norjan puolueet vuonna 1814.²

Bergsgårdin pääteos on talonpoikaisjohtaja O. G. Uelandin elämäkerta (I—II. 1932). Pääteemana on Uelandin taistelu kansanhallituksen puolesta, »taistelu jotta kansasta tehtäisiin täysivaltainen vanhaan byrokraattiseen holhoukseen verrattuna.»³

Tämän sukupolven tuomista muista tärkeistä lisistä 19. vuosisadan historiantutkimukseen mainittakoon ennen kaikkea JACOB S. WORM-MÜLLERIN vuosien 1807—1810 syvälinen käsittely teoksessa *Norge gjennom nødsårene* (1918), hänen kuvauksensa vaikeuksien vuosista 1814 jälkeen tutkimuksessa *Christiania og krisen efter Napoleonskrigene* (1922) ja hänen perustavalaatuinen esityksensä Norjan merenkulun historiasta aikana 1850—1880.⁴

II

Se historiantutkijoiden sukupolvi, joka astuu julkisuuteen 1930-luvun tienoilla, jatkaa monessa suhteessa edellisen sukupolven viitoittamia linjoja. Ei voida puhua mistään murroksesta tai radikaalisesta uudelleenorientoitumisesta. Tämä kontinueetti koskee sekä keskeisiä tutkimusaloja, joina yhä edelleen ovat keski-aika ja 19. vuosisata, varsinkin aivan uusin aika, että niitä päänäkökohtia, jotka ovat tunnusomaisia tutkijoiden probleeminasettelulle. Tällöin on sosiaalinen ja taloudellinen suuntaus yhä edelleen ollut johtoasemassa, mutta aivan viime vuosina voidaan kyllä puhua ilmeisestä siirtymisestä poliittisen historian ja aatehistorian tutkimiseen. Edelliselle sukupolvelle niin oleelliset marxilaiset perusopinkappalet ovat edelleen olleet määrääviä historiallisen ajattelun rakenteeseen nähden, mutta ne ovat muuntuneet yleisemmin sosiologisiksi näkökulmiksi.

¹ Sverdrup III s. 111.

² »Spørsmålet om folkesuverenitetet i 1814» H. T. 28 s. 225 seur. Vrt. KOHT sama s. 438 seur. ja BERGSGÅRD året 1814 (1943—45).

³ Ueland II s. 551.

⁴ Teoksessa »Den norske sjøfartshistorie» III. (Teos on Worm—Müllerin toimitama.) 1951.

Eräät tutkimuksen erikoisalat, jotka eivät sinänsä ole uusia, ovat tulleet etualalle. Näin on laita varsinkin paikallishistorian (kaupunki- ja seutuhistoriat) ja yksityisten laitosten tai elinkeinonhaarojen historian. Paikallishistorian alalla oli prof. EDV. BULL tavallaan uranuurtaja teoksillaan *Akers historie* (1918) ja *Kristiania historie I—II* (1922—27). Vanhemman polven tutkijoista on myös OSCAR ALBERT JOHNSEN antanut oman lisänsä paikallishistorian tutkimukseen.¹

Nykyisen sukupolven paikallishistoriallisen tutkimuksen keskeisistä teoksista mainittakoon ensinnä SVERRE STEENIN Kristiansandin historiaa käsittelevä tutkimus (kaksi nidettä 1941—1948), ANDREAS HOLMSENIN *Eidsvold bygds historie* noin vuoteen 1700 (1941—50, 1954), EDV. BULL nuoremman Eidsvoldin seutua 1800-luvulla koskeva tutkimus ja KNUT MYKLANDIN Trondheimin historia vv. 1800—1870 (1954). Kaikki nämä teokset tarjoavat merkittävää lisävalaistusta yleisvaltakunnallisten historiallisten olojen ja varsinkin sosiaalisten ja taloudellisten seikkojen tuntemukseen.

Historian kannalta yleisempää mielenkiintoa herättäneistä liikelaitosten historiaa käsittelevistä tutkimuksista mainittakoon JOHAN SCHREINERIN esitys Akerin Säästöpankin historiasta vv. 1844—1944 ja ALF KAARTVEDTIN esitys Hypoteekkipankin historiasta 1852—1927.²

Keskiajantutkijoista on ASGANT STEINNES tutkinut pääasiassa taloudellisia ja organisatorisia probleemeja. Hän on esittänyt perustavalaatuista selityksiä mm. verojärjestelmästä, omistussuhteista, hinnoista ym.³

JENS ARUP SEIP on erikoistunut tutkimaan oikeudellisia oloja, asettaen tutkimuksissaan painopisteen myöhäiskeskiaikaan.⁴

ANDREAS HOLMSEN puolestaan on tehnyt soliidia tutkimustyötä maataloushistorian alalla, lähtökohtanaan suureksi osaksi paikallishistorialliset aiheet. Hän on myös laatinut mielenkiintoisen kokonaisesityksen Norjan keskiajan historiasta.⁵

ARNE ODD JOHNSEN on erikoisalanaan käsitellyt Norjan sydänkeskiajan kirkkopoliittisia oloja.⁶

¹ Esim. Tönsbergs historie I—II (1929—34).

² Kaartvedtin ja Hartsengin teoksessa »Kongeriket Norges Hypotekbank 1852—1952». Oslo 1952.

³ Vrt. varsinkin: Leidang og landskyld. Skr. utg. av d. norske Vid. Akad. II. 1927 nro. 9. Gamal skatteskjennnad i Noreg. I—II. Avh. utg. av d. norske Vid. Akad. 2. 1930 nro 1 ja 1933 nro 3. sekä Mål, vekt og verderekning i Noreg. Nordisk Kultur XXX.

⁴ Lagmann og lagting i senmiddelalderen og det 16. årh. Skr. utg. av d. norske Vid. akad. II 1934 nro 3. Saettargjerdin i Tunsberg og kirkens juridiksjon. 1942.

⁵ Vrt. Eidsvalds bygds historie I—II og Norske bygder IV (Sogn). Norges historie I—II (1939 ja 1948).

⁶ Vrt. Studier vedrørende Nicolaus Breckesperes legasjon til Norden. (1945). Fra acttesamfunn till statssamfunn. 1948.

SVERRE STEEN on luonut laajan kulttuurihistoriallisen kuvauksen mm. matkustamisolosuhteista myöhäiskeskiajan Norjassa teoksessaan *Ferd og fest* (1929 ja 1942) ja esittänyt terävän analyysin kuningas Magnus Erlinginpojan vallanperimyslaista (1163) tutkimuksessaan *Tronfølgeoven av 1163 og konungstekja i hundråret etter*.¹ Suurin osa hänen muusta tuotannostaan ei kuitenkaan koskettele keskiajan historiaa.

JOHAN SCHREINER on nuoremman keskiaikaa käsittelevän tutkijapolven edustajista tuotteliain ja aaterikkain. Enemmän kuin kukaan muu Kohtin jälkeen on hän heittänyt uusia ongelmia ja näkökulmia historialliseen väittelyyn. Jo aivan ensimmäisissä saga-ajan tutkimuksissaan hän esitti rohkeita hypoteeseja ja yllättäviä yhdistelmiä.² Lyhennetyn ja verrattain kansantajuisten yhteenvedon keskiajan varhaisinta aikakautta käsittelevien tutkimustensa päätuloksista hän esittää kirjassaan *Olav den Hellige og Norges samling* (1929).³

Kokonaisvaltion synnyn tarkastelussa on hänen tärkeimpänä lähtökohdanaan tämän kehityksen läheinen yhteys rannikon aristokratian kaupallisiin etuihin ja varsinkin sen pyrkimykseen rauhoittaa rannikkoväylät. Ensimmäisen vuosisadan Harald Kaunotukan jälkeen Norja on varsin ylivoimaisesti r a n n i k k o v a l t i o. Maan sisäosat ovat vielä kauan valtioyhteyden ulkopuolella. Näiden alveiden maahanjuurtunut suurtalonpoikaisylymistö ei samassa määrin tarvinnut kokoavaa kaikkien yläpuolella olevaa viranomaista kuin rannikkoseutujen päälliköt, päinvastoin pidetään näissä yhdyskunnissa kaikkea valtakunnallisen kuningasvallan asioihinpuuttumista asiaankuulumattomana ja häiritseväenä. Vasta Olavi Pyhä joutuu lähempään kosketukseen sisämaan talonpoikaisyhteisöihin, mutta hänenkin käännytysyrityksensä kohtasi talonpoikaispäälliköiden päättäväisen vastarinnan, ja Olavi-kuningas kaatui Stiklestadissa taisteltuaan turhaan saattaakseen yleiskuninkaan vallan voimaan keski-Norjan talonpoikaisylymistyksen keskuudessa. Yleiskuninkaalla on myös Olavin jälkeisenä aikana paras tuki rannikon fylkeissä, ja vastakohtat sisämaan talonpoikaisyhteisöihin pysyvät koko ajan elossa. Nämä vastakohtat puhkeavat avoimiksi taisteluiksi 1100-luvulla. »Kansalaissodat eivät olleet mitään muuta kuin keskinorjalaisten ja ylämaalaisten riippumattomuustaistelua tätä kuningasvaltaa vastaan.»⁴

Myöhemmissäkin tutkimuksissaan Schreiner on voimakkaasti korostanut periaatteellista vastakohtaa yleiskuninkuuden ja talonpoikaisyhteisöjen

¹ H. T. 35 s. 1 seur.

² Vrt. Tradisjon og Saga om Olav den Hellige. Skr. utg. av d. norske Vid. Akad. 1926. II nro 4. Saga og oldfunn. Skr. utg. av. d. norske Vid. Akad. 1927. II nro 4. Trøndelag og rikssamlingen. Avh. utg. av d. norske Vid. Akad. 1928 II nro 4.

³ Vrt. Edv. BULLIN c.m. kirjan esittely. H. T. V: VIII. s. 65 seur.

⁴ Olav d. Hellige s. 127.

välillä, vaikka monia hänen teorioidensa yksityiskohtia on jälkeenpäin tarkistettu.

Niinpä hän sanoo suuressa tutkielmassa *Kongemakt og lendmenn i Norge i det 12. århundre*¹, että itsehallinnollinen talonpoikaisvaltio, sellaisena kuin sen tunnemme Frostatingin laista, ei kaivannut kuningasvaltaa. Kuningas ja käräjät olivat toisilleen vihamielisiä voimia. Sentähden niiden väliset yhteenotot ovat Norjan historian punaisena lankana sekä valtakunnan yhdistämiskautena että kansalaissotien aikana.² Saga-ajan poliittisen historian pääteema on »rannikon fylkeihin nojautuva kuningasvalta joka jatkuvasti taistelee Trøndelagin ja ylämaen talonpoikaisyhteisöjä vastaan.»³

Näillä Schreinerin näkökannoilla on ilmeinen yhteys Marxin keskeisiin ajatuksiin. Niihin kuuluu ensinnäkin juuri ajatus, että luonnollinen solidarisuus vallitsee valtion ja yläluokan välillä, joka vaatii, että valtioyhteyden ja kuninkaan vallan tulee nojautua aristokratian etuihin. Näihin marxilaissosialismin ajatuksiin kuuluu lisäksi takana oleva yleisempi käsitys, että sosiaalisen rakenteen ja valtiollisten valtasuhteiden välillä vallitsee selvä riippuvaisuussuhde. Tältä pohjalta nousevat ristiriidat maan eri osien välille, jonka näkökohdan Schreiner on omaksunut Edv. Bullilta.⁴

ANDREAS HOLMSEN on teoksessaan *Norges historie I* ottanut pääteemaksi Schreinerin käsityksen rannikkoseutujen ja sisämaan välisestä sosiaalisen rakenteen erilaisuudesta. Holmsenin luoma kuva muodostuu kuitenkin konkreettisemmaksi ja monivaihteisemmaksi, sen vuoksi että hän sovittaa tutkimukseensa sen runsaan aineksen, jonka talonnimet tarjoavat talonpoikaisyhteisöjen sosiaalisten olojen valaisemiseksi eri tahoilla maata.

Norjalaisen yhteiskunnan kehityksen pääkehityskin keskiajalla on, Holmsenin mukaan, jatkuvasti vahvistuva sosiaalinen differentoituminen. Se tapahtuu eri puolilla maata erilaisella vauhdilla. Nopeimmin tämä jakautuminen tapahtui Vestlandetissa, jossa uudisraivauksen mahdollisuudet olivat pienimmät ja jossa väkiluvun kasvun väistämättömästi täytyi johtaa epäitsenäisten pientalonpoikien ryhmän syntyymiseen vanhojen suurtalonpoikaissukujen rinnalle. Lisäksi vaikutti näissä osissa maata viikinkiretkien aiheuttama päälliköiden vallan ja varallisuuden kasvu.

Tämä sosiaalinen jakautuminen loi päällikkövallan ja kuninkaanvallan perustan, ensin Vestlandetissa ja myöhemmin myös sisämaaseuduilla. Kuninkaanvallan kehityksessä voidaan erottaa useita eri vaiheita aina sen

⁴⁰ Scandia 1936 s. 161 seur.

⁴¹ Main. kirjoitus s. 200.

⁴² H. T. 32 s. 189.

⁴³ Vrt. BULL., Borgerkrigerne i Norge og Håkon Håkonssøns kongstanke. H. T. V: IV s. 177 seur.

mukaan, liittyykö se ensisijaisesti rannikkoseudun päällikköihin vai sisämaan rauhallisemmin suhtautuviin talonpoikaisyhteisöihin.

Holmsenin mukaan voidaan 1300-luvun kansalaissodat syvällisimmin ymmärtää käsittämällä ne ilmauksiksi siitä yhteiskunnan sisäisestä sosiaalisesta jännityksestä, joka seuraa maanomistussuhteiden muuttumisesta, kun yhä runsaampi maaomaisuus kerääntyy suurmaanomistajien käsiin, ja talonpoikien taloudellinen ja sosiaalinen asema vastaavasti heikkenee. Käsitteen pohjana on koko ajan, että taloudellisella alalla tapahtuu se mikä on oleellista ja että poliittisia taisteluita on pidettävä pinta-ilmiöinä.

Holmsen on mielenkiintoisella tavalla sovelluttanut marxilaista ajatusrakennelmaa valtion ja yläluokan väliseen nivelöitymiseen. Hän selittää Sverre-suvun aikaisen »vahvan» kuningasvallan Norjan suurmiesluokan suhteellisen heikkouden ilmaukseksi; norjalaiset mahtimiehet eivät voineet säilyttää yhteiskunnallista mahtiasemaansa, elleivät he järjestäytyneet valtiiovallan ympärille.

J. A. SEIP on suuressa tutkielmassaan *Problemer og metode i norsk middelalderforskning*¹ ottanut pohdittaviksi tämän alan perustavia periaatekysymyksiä. Tutkielmassaan hän periaatteessa yhtyy marxilaisen historiankäsityksen keskeisiin väittämiin. Mutta hän korjaa pääopinkappaleista melko paljon »funktionaalisen käsityksen» hyväksi. »Historiallinen ilmiö on nähtävä funktionaalisessa yhteydessään.» Ja tämä määritellään tarkemmin näin: »On kiinnitettävä huomio niihin tarpeisiin, jotka ovat inhimillisen toiminnan syinä, tai oikeammin: niihin tarpeisiin, jotka antoivat toiminnoille historiallisesti merkittävät seuraukset.»²

Tästä yleisestä toteamuksesta lähtien Seip tulee siihen, että Norjan keskiaikainen kuninkaanvalta syntyi ei ainoastaan ylimystön (= »yläluokan») etujen, vaan myös talonpoikaisrahvaan tarpeiden funktiona. Näin hän seuraa samoja suuntaviivoja, jotka jo Bull ja Holmsen ovat viitoittaneet. »Norjan kuninkaanvallan perustana eivät ole yksinomaan ne kaksi yhteiskuntaryhmää, jotka maallinen ja hengellinen ylimystö muodostavat. On olemassa myös kolmas elementti, laaja yksinkertainen talonpoikaisyhteiskunta.»³ Seipin tutkielman kriittinen kärki suuntautuu ennen kaikkea Johan Schreinerin katsomustapaa, s.o. kuninkaanvallan ja ylimystön keskinäisen solidaarisuuden ja kuninkuuden ja talonpoikaisyhteiskunnan vastakohtaisuuden yksipuolista korostamista vastaan.⁴

¹ H. T. 32 s. 49 seur.

² Main. tutkielma s. 106.

³ Main. tutkielma s. 105.

⁴ Vrt. SCHREINERin vastine H. T. 32 s. 183 seur.

Seipin ajatuksenkulku sisältää varauksen sekä siihen erikoiskaavaan nähden, joka koskee valtion ja ylimystön solidaarisuutta että myös siihen yleisempään pyrkimykseen nähden, joka keskittää kaiken huomion sosiaalisten ryhmien välisiin *v a s t a k o h t i i n* (»luokkataistelu»-oppi). Tällöin Seip antaa »valtataistelu»-ongelmien käsittelyn ohessa sijaa myös ryhmien väliselle funktionaaliselle yhteistyölle ja vuorovaikutukselle.

ARNE ODD JOHNSEN on kirjassaan *Fra aetlesamfunn till statssamfunn* (1948) tuonut Norjan keskiajan historian tutkimukseen uuden probleeminasettelun, joka liittyy »sosiologiseen» historiankäsitelyyn. Näiden problemien yleisasetelmana on kysymys »vanhan yhteiskuntarakenteen hajoamisen ja uuden syntyminen tutkimisesta».¹ Näin yleisesti lausuttuna tämänsuuntaista kysymyksenasettelua esiintyy jo aikaisemminkin, mutta Johnsen tuo esiin rakennenäkökohdat terävämmin ja tietoisemmin korostettuina kuin aikaisemmat tutkijat. Uutta on erityisesti suvun ja valtion toimintapiirien välisen suhteen ottaminen keskeiseksi näkökohdaksi Norjan keskiajan historian käsittämiseksi. Johnsenin näkökantojen konkreettinen sisällys voidaan helpommin havainnollistaa lainaamalla muutamia hänen teoksensa lukujen otsikkoja: »Verikostosta julkiseen rangaistukseen», »Sukukollektivismista individualisoitumiseen», »Sukumonarkiasta jumalanrauhan kautta kuninkaanrauhaan» sekä »Paikallisesta ja maakunnallisesta itsehallinnosta keskitykseen ja valtakunnalliseen byrokratiaan».

Hahmottelemiensä yleisten kehityslinjojen ohella Johnsen kehittää myös yksityiskohtaisempaa teoriaa tämän kehityksen liikkeelle panevista voimista. Hänen käsityksensä mukaan on kirkko julistuksellaan ja organisatorisella toiminnallaan näytellyt ratkaisevaa osaa sukuyhteiskunnan hajoamisessa ja valtioyhteiskunnan syntyemisessä.²

Norjan myöhäiskeskiaikaisen taantumisen keskeistä probleemia ovat käsitelleet ensisijaisesti ANDREAS HOLMSEN ja JOHAN SCHREINER.

Holmsen on enemmän kuin kukaan muu kehittänyt edelleen Hasundin maataloushistoriallisia selvityksiä. Tutkimalla yksityiskohtaisesti paikallis-historiallista ainesta hän on voinut jonkin verran täydentää ja korjata Hasundin laskelmia, mutta viimeksi mainitun päätulos, valtavan taloudellisen taantumisen alkaminen 1300-luvun puolivälistä lähtien ei ole horjunut.

Holmsen yhtyy myös Hasundin käsitykseen siinä, että hän pitää ruttoa välittömänä syynä maatalouden tuoton jyrkkään laskuun. Kun on kysymys siitä, miksi rutan seuraukset jättivät niin paljon pahemmat jäljet Norjan kuin sen naapurimaiden elämään, tuo hän esiin Norjan erikoiset *t u o t a n t o t a v a t*, joissa keskeisinä oli talvirehun kokoaminen karjalle.

¹ Main. teos s. 11 (uth. OD).

² Johnsenin teorioita on J. A. SEIP kritisoinut ks. H. T. 35. s. 195 seur. Vrt. JOHNSENIN vastine main. teos s. 499 seur.

Nämä tuotantotavat vaativat paljon työtä ja tekivät Norjan maatalouden herkäksi väkiluvun muutoksille.

Tällä perusteella ei kuitenkaan voida vastata tyydyttävästi kysymykseen, mistä laskutilan pitkäaikaisuus johtui. Holmsen ei yrittäkään antaa kysymykseen ratkaisevaa vastausta. Hän tyytyy vain viittamaan siihen mahdollisuuteen, että ilmasto on saattanut ratkaisevalla tavalla huonontua.¹

Kirjassaan *Hanseatene og Norges nedgang* (1935) Johan Schreiner korosti Norjan taloudellista riippuvaisuutta Hansasta, riippuvaisuussuhdetta, joka ensisijaisesti johtui siitä, että Norja oli pysyvä viljanalituotantolu.

Eräässä myöhemmässä tutkimuksessaan² Schreiner on esittänyt taantumisen ongelmia uudelleen ja suorittanut vertailua laajalla pohjalla tarkastelemalla Norjan erikoisongelmia myöhäiskeskiajan yleiseurooppalaisen kehityksen taustaa vastaan. Schreiner kiinnittää erityisesti huomiota ongelman siihen puoleen, että laskukautta kesti niin kauan. Kun asiaa näin tarkastellaan eurooppalaista taustaa vastaan joutuu rutto pakostakin kausaalisenä tekijänä taka-alalle.

Ne seikat, joita Schreiner erityisesti korostaa, liittyvät ensi sijassa yleisiin konjunktuurivaihteluihin ja elinkeinoelämän rakennemuutoksiin varsinkin Pohjois-Euroopassa. Erityisesti hän kiinnittää huomiota siihen, miten muutokset Pohjois-Saksassa ja Itämeren kauppapiirissä lisäsivät voimaa ja muiden karjataloustuotteiden kysyntää. Se joudutti Norjan maatalouden siirtymistä karjatalousvaltaiseen suuntaan ja edisti näiden ekstensiivisten tuotantomuotojen säilymistä pitkälti 1500-luvun puolelle. Tämä puolestaan selittää, miksi viljelty maa-ala Norjassa supistui 1300-luvulta lähtien ja että uudisviljelystä saatiin odottaa niin kauan.

Schreinerin esittämiä näkökohtia vastaan on mm. Sverre Steen hyökännyt. Hän pitää keinotekoisena käsitystä, että kansainvälisen kaupan konjunktuurit oleellisella tavalla määräisivät Norjan maatalouden kehitystä 1300—1400-luvuilla.³

Tanskan vallan aika (1500—1814) on saanut yhtenäisen esityksensä laajoine kulttuuri- ja sosiaalihistoriallisine perspektiiveineen. Sen on SVERRE STEEN antanut teoksessa *Det norske Folkets Liv og Historie* IV—VII (1930—1935).

Steenin peruskäsityksissä voi havaita, että yksinkertaiset marxilaiset yhteiskuntakaavat, jotka liittyvät käsitteisiin »luokka» ja »luokkataistelu» saavat väistyä sellaisten peruskäsitteiden kuin »yhteiskuntamuoto», »yh-

¹ Vrt. varsinkin *Norges Historie* I s. 411 seur.

² *Pest og prisfall i senmiddelalderen*. Avh. utg. av d. norske Vid. Akad. 1948. nro 1.

³ H. T. 34. s. 654 seur. vrt. SCHREINERin vastine main: lähde s. 667 seur.

teiskuntatyyppi» ja muiden samanlaisten tieltä. Tämä on aivan vastaava ilmiö, kuin mihin olemme viitanneet puhuessamme keskiajan tutkimuksen muuttumisesta. Tähän katsomustapaan sisältyy keskinäisen vuorovaikutuksen ja »luokkien» välisen yhteistyön sekä sellaisten yhteiskunta rakenteiden korostaminen, joiden pohjalla voidaan luoda kuva erilaisista yhteiskuntatyypeistä.

Steenin tutkimusten johtoiheena on näin 1500-luvulta lähtien pitkälti 1800-luvun puolelle saakka suhde Norjan kahden erilaisen »yhteiskunnan», »rahatalousyhteiskunnan» ja »omavaraistalousyhteiskunnan» välillä, joilla kummallakin on omat tyypilliset elimensä ja ajatustapansa. Ristiriita näiden kahden yhteiskuntamuodon välillä ilmenee ennen kaikkea vastakohtana toiselta puolen modernin, yhä tehokkaamman, rahatalouteen perustuvan valtiovallan ja toiselta puolen talonpoikaisyhteiskunnan primitiivisen itsehallinto- ja omavaraisorganisation välillä.

Steen soveltaa tätä näkökohtaa myös Norjan 19. vuosisadan historiaan. Hän panee pääpainon paikallisesti organisoitujen talonpoikaisyhteisöjen ja valtiovallan väliseen vastakohtaisuuteen ja näkee sen ilmenevän Uelandin ja Sverdrupin poliittisen »kansanhallitus»-ihanteen välisessä erossa. Talonpoikaispäällikkö Uelandille on pääasiallisena toiveena poliittisen ja hallinnollisen vallan desentralisointi, kun taas Johan Sverdrup tahtoo organisoida kansan johdon keskittämällä valtiovallan yhden keskeisen elimen, Suurkäräjien käsiin. (»All makt samlet i denne sal».)¹

Erityisen mielenkiintoinen on vuoden 1814 jälkeistä aikaa käsittelevä esitys, jonka Steen on aivan äskettäin aloittanut.² Etenkin on pantava merkille hänen vuoden 1814 tapahtumien uudelleenarviointinsa. Tällöin hän toisaalta korostaa yleiseurooppalaisen ulkopoliitiikan kehityksen ratkaisevaa vaikutusta tapahtumien kululle Pohjoismaissa sekä toisaalta Christian Frederikin osuutta Norjan itsenäisyyspolitiikan alkuunpanijana ja johtajana; sitä vastoin hänellä on taipumusta vähentää norjalaisten oman riippumattomuustahdon merkitystä.

Tärkeiltä kohdiltaan Steenin näkökannat merkitsevät sellaisten aikaisempien käsitysten eloon herättämistä, jollaisia on esittänyt mm. Yngvar Nielsen. Ne merkitsevät ratkaisevaa irtautumista vuotta 1814 käsitelleen historiankirjoituksen »patrioottisesta» perinteestä, johon on kuulunut Norjan vapautustoiminnan sisäisten edellytysten korostaminen. Voimakkaasti »reaalipoliittisine» perspektiiveineen Steenin tutkimus merkitsee yhtä ratkaisevaa irtautumista »oikeusopillisesta» perinteestä, joka helposti liittyi

¹ STEEN: BERGSGÅRD: O. G. Ueland og bondepolitikken. H. T. 29 s. 325.

² »Det frie Norge» Tähän mennessä on ilmestynyt kolme osaa »1814» (1951), På falltens rand» (ajanjakso 1815–1818) (1953) ja Krise og avspenning (aika 1819–1827) (1954).

tuohon patrioottiseen perinteeseen, kuten selvästi näkyy esim. Halvdan Kohtin tutkimuksissa.

WILHELM KEILHAU on julkaissut kokonaisesityksen Norjan historiasta vuoden 1814 jälkeen teoksessa *Det norske Folks Liv og Historie* VIII—IX (1929—1938). Hän on lähtenyt kuvaamaan kehitystä hyvin leveällä rintamalla, hahmotellen tärkeitä sosiaalisia, taloudellisia, kulttuuri- ja aatehistoriallisia yhteyksiä. Kirjoittajan omat sympatiat ja antipatiat heijastuvat voimakkaina, esim. Kaarle Juhanan politiikan suopeassa arvioinnissa.

Arvokkainta tässä tutkimuksessa on ehkä vuosisadan vaihteesta 1930-luvun vuosiin ulottuva kuvaus, joka on tällä hetkellä täydellisin tätä ajanjaksoa käsittelevä esitys.

MAGNUS JENSEN on julkaissut lyhyemmän esityksen, joka ulottuu aina vuoteen 1945 teoksessa »Norges Historie» II (tekijöinä Andreas Holmsen ja Magnus Jensen).

Muuten joukko nuoremman polven tutkijoita on suuressa määrin omistautunut 19. vuosisadan historian tutkimiseen. Biograafiset näkökohdat ovat kauan antaneet leimaa tutkimussuunnalle. Tämän suuntauksen tyypillisinä tuotteina mainittakoon BJARNE SVARE, *Fredrik Stang* I—II (1939—1950) ja EINAR ÖSTVED, *Christian Magnus Falsen* (1945).

J. A. Seip on esittänyt syvälle tunkevan poliittisen tilanneanalyysin teoksessaan *Et regime foran undergangen* (1945), joka käsittelee erikoisesti Stangin hallituksen sisäistä kriisiä vuonna 1872 ja joka yleisemminkin valaisee hallitustehtävien »byrokraattisen» ja »poliittisen» käsittämisen välisiä ristiriitoja, sellaisena kuin ne ilmenivät Stangin ja hänen virkaveljensä O. J. Brochin suhteissa ja Stangin omassa ajattelutavassa.

ARNE ORDING on käsitellyt työväenliikkeen historiaa 19. vuosisadalla. Muuten hänen tärkein tuotantonsa liikkuu Euroopan uusimman ajan historian piirissä, eikä sitä sentähden käsitellä tässä yhteydessä.

Laajoin sosiaalisin taustoin on INGRID SEMMINGSEN käsitellyt siirtolaisuuden historiaa 19. vuosisadalla.¹ Teoksessaan *Det norske missjonsselskaps historie* (1942—1943) JOHN NOME on tehnyt mielenkiintoa herättäneen yrityksen kirjoittaa kristillisen järjestön historia sosiaalihistorialliselta kannalta katsoen. Teoksessa on erityinen seuran esihistoriaa käsittelevä johdanto *Demringstid i Norge* (1942). Tämä tutkimus synnytti vilkkaan keskustelun historianfilosofisista ja -metodisista kysymyksistä. Keskustelun lähtökohdana oli tunnustuksellisdogmaattisen kristillisen historiankäsitteen ja sosiologisen, maallisen historiankirjoituksen välinen ristiriita, kun yritetään soveltaa maallisen historiankirjoituksen vaatimuksia kirkkohistoriaan.²

¹ Veien mot vest I—II (1941—1950).

² Vrt. varsinkin J. A. SEIPin arvostelu. H. T. 33. s. 372 seur. Siinä viitataan myös lähemmin muihin keskustelun synnyttämiin kannanottoihin.

Sverre Steen on muuten yleisemminkin viitannut esitelmässään *De frivilliga sammenslutninger og det norske demokrati* siihen, että erään tutkimusohjelman muodostaa vapaaehtoisten järjestöjen suhde yleiseen sosiaaliseen ja poliittiseen kehitykseen.¹

Kokonaisuudessaan on kuitenkin 19. vuosisadan sosiaalishistoria käsitelty vähän. Jonkin verran kosketellaan tätä alaa paikallis-historiallisissa teoksissa,² mainittakoon DAGFIN MANNSÅKERIN Norjan papiston yhteiskunnallista alkuperää koskevat tutkimukset.³

Tämän hetken keskeisistä tutkimustehtävistä mainittakoon myös sota- ja miehitysjen historia (1940—1945). Tällä alalla on joukko nuoria tutkijoita työssä, kooten lähdeaineistoa ja tutkien määrättyjä ongelmia. Tähän mennessä on julkaistu vain vähän tämän alan tutkimuksia. Mainittakoon kuitenkin NILS ÖRVIKIN teos *Norge i brennpunktet. Fra forhistorie til 9 april* (1954), joka käsittelee vuosien 1939—1940 kehityksen kauppapoliittista puolta, sekä THOMAS CHR. WYLLERIN tutkimus *Fra okkupasjonsårenes makt-kamp* (1954).

Edellä olevan esityksen tarkoituksena on ollut antaa kuva Norjan historiantutkimuksen pääpiirteistä vuosisadanvaihteen jälkeisenä aikana. On itsestään selvää, että paljon on ollut pakko jättää mainitsematta ja että sekin, mikä on mainittu, on tapahtunut jossain määrin sattumanvaraisesti. Suurin piirtein on pyritty saamaan mukaan ne teokset, jotka ovat herättäneet eniten keskustelua varsinkin periaatteellisten probleemiensa vuoksi. Tästä valintaperiaatteesta aiheutuu se, että sivuun on jäänyt tukeva ja tasainen detaljitutkimus, joka asettaa vaatimattomampia kysymyksiä, mutta vie ne sen sijaan ratkaisuun.

Toivon kuitenkin, että monien tutkijoiden ja teosten nimien sivuuttaminen on oikeutettua, jos se auttaa näkemään pääpiirteet ja tuo maiseman ääriviivat hiukan selvemmin näkyviin.

OTTAR DAHL.

¹ H. T. 34. s. 581 seur.

² Vrt. STEENIN, BULLIN ja MYKLANDIN edellä mainitut teokset.

³ Det norske presterskapet i det 19. hundreåret. Sosialhistoriske studier. Oslo 1954.